

MARTA JASKULSKA

SZATA INFORMACYJNA GDAŃSKA – PRZYKŁAD WRZESZCZAGDAŃSK WRZESZCZ^{1,2} – CHARAKTERYSTYKA DZIELNICY

Wrzeszcz, podobnie jak wiele gdańskich dzielnic, powstał jako wiejska osada³. Jego nazwa wywodzi się od słowa *Vriezst*, czyli „wrzos”. Pierwsze wzmianki o Wrzeszczu pochodzą z roku 1263. Na początku XV w. Krzyżacy nazwali tę osadę *Langfuhr*, czyli „daleka droga”. Niemiecka nazwa używana była w okresie Wolnego Miasta Gdańska. Wrzeszcz rozrastał się stopniowo, przestawał pełnić funkcję folwarku. Coraz częściej pojawiały się tam letnie rezydencje bogatych mieszczan, aż w 1814 r. Wrzeszcz stał się przedmieściem Gdańska. W okresie Wolnego Miasta w dzielnicy tej mieszkało około 40 tys. osób.

Obecnie Wrzeszcz leży w Centralnym Paśmie Usługowym (CPU), na obszarze zlokalizowanym wokół głównej osi komunikacji kolejowej i drogowej⁴. Wraz ze Śródmieściem i Oliwą stanowi najważniejsze ogniwo CPU, obszaru wysokiej koncentracji obiektów handlowych oraz usługowych, takich jak wielkopowierzchniowe obiekty handlowe, szpitale, uczelnie wyższe, obiekty kultury, pełniących funkcje nie tylko ogólnomiejskie, ale i metropolitarne. Wrzeszcz jest jedną z najludniejszych dzielnic Gdańska. W 2008 roku zamieszkiwało tam 55 tys. osób, co stanowiło 12,4% populacji miasta⁵.

¹ Zgodnie z podziałem administracyjnym Gdańska, Wrzeszcz jest jedną z 30 dzielnic – jednostek pomocniczych miasta. Podział ten nie jest stosowany przez wszystkie podmioty. W planowaniu przestrzennym obowiązuje podział na jednostki urbanistyczne Wrzeszcz Górny oraz Wrzeszcz Dolny. Ich granice nie pokrywają się z granicami Wrzeszcza jako jednostki pomocniczej miasta.

² Przedmiotem opracowania jest fragment dzielnicy Wrzeszcz, obejmujący al. Grunwaldzką od numeru 1 do 240 oraz obszar ograniczony od zachodu ulicą Partyzantów, natomiast od wschodu ulicami Tadeusza Kościuszki, Stanisława Wyspiańskiego, Leona Miszewskiego oraz aleją Legionów.

³ K. Małkowski, S. Podgórczyk, *Przewodnik po Trójmieście. Gdańsk – Sopot – Gdynia*, Gdańsk 1979.

Por. J. Samp, *Bedeker gdański*, Gdańsk 2004 oraz W. Gruszczyński, *Wolne Miasto Gdańsk. Przewodnik po mieście*, Gdańsk 2008.

⁴ *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Gdańska*, Gdańsk 2008.

⁵ Liczba ludności zameldowanej na pobyt stały oraz czasowy na terenie jednostki pomocniczej Wrzeszcz. Dane Urzędu Miejskiego w Gdańsku, stan z 31 grudnia 2008 r.

Badania percepcji przestrzeni oraz hierarchizacji dzielnic Gdańska wykazały, że gdańszczanie najwyżej oceniają Wrzeszcz, nieco gorzej sąsiadujące z nim Śródmieście i Oliwę⁶. Wrzeszcz charakteryzuje się także jednym z najwyższych w Gdańsku wskaźników osób zadowolonych z mieszkania w danej dzielnicy. Przez ogół gdańszczan Wrzeszcz oceniany jest wysoko ze względu na dobre powiązania komunikacyjne, sieć handlowo-usługową oraz tereny i obiekty rekreacyjno-sportowe. Pod względem sieci handlowo-usługowej drugie miejsce w ocenie gdańszczan zajmuje Śródmieście (16%), jednak na Wrzeszcz wskazywano czterokrotnie częściej (66%).

Wymienione wcześniej dzielnice Gdańska, tj. Wrzeszcz, Śródmieście (w szczególności Stare Miasto) i Oliwa, wskazywane były także jako obszary centralne Gdańska, przy czym samo Stare Miasto otrzymało zdecydowanie najwięcej wskazań. Respondenci jednak różnicują funkcje przypisywane poszczególnym obszarom centralnym. Stare Miasto określano mianem serca miasta, podkreślano jego historyczne oraz kulturalne znaczenie. Z kolei Wrzeszcz opisywano jako dzielnicę handlową i usługową, a także ważny węzeł komunikacyjny.

Centralne położenie Wrzeszcza, duża liczba mieszkańców oraz osób tam pracujących, uczących się, korzystających z usług i punktów handlowych czy przejeżdżających przez tę dzielnicę, w połączeniu z brakiem znaczących ograniczeń konserwatorskich sprawiają, że jest to interesujący przedmiot analizy przemian funkcjonowania miejskiej szaty informacyjnej.

SZATA INFORMACYJNA – ZAŁOŻENIA TEORETYCZNE

Mówiąc o przestrzeniach tak charakterystycznych dla miasta jak centrum czy ulice, nie można zapomnieć o czynnikach wpływających na ich tożsamość czy wyjątkowość. Są to pomniki, mała architektura oraz szata informacyjna. To właśnie one nadają przestrzeniom naprawdę miejski charakter, wzbogacając je i urozmaicając.

W mieście napotkać można kilka warstw informacyjnych. Jedną z nich jest zieleń miejska, która „informuje” o zmianach pór roku. Inną jest ruch uliczny, semantyczne wartości architektury i urbanistyki, a także szata informacyjna⁷. Ta ostatnia to przekaz, który jednostkom narzuca się automatycznie, niezależnie od ich woli, cechuje ją także uniwersalny kod i anonimowość twórców⁸. Współcześnie widoczna jest jej obfitość, co jest skutkiem wielości nadawców, kanałów, kodów, przekazów, odbiorców oraz celów, jakim ma ona służyć⁹. „Sza-

⁶ J. Załęcki, *Przestrzeń społeczna Gdańska w świadomości jego mieszkańców. Studium socjologiczne*, Gdańsk 2003, s. 120-150.

⁷ A. Wallis, *Informacja i gwar*, Warszawa 1979, s. 104.

⁸ Idem, *Miasto i przestrzeń*, Warszawa 1977.

⁹ Idem, *Informacja i gwar*, ed. cit., s. 104.

ta informacyjna stanowi integralną część miejskiego krajobrazu”¹⁰. Może być także czynnikiem identyfikacji z miastem.

Jednak szata informacyjna pełni przede wszystkim funkcję instrumentalną. Służy nie tylko porozumieniu, lecz stanowi także pewien zasób wiedzy¹¹. Pozostałe funkcje szaty informacyjnej (estetyczna, poznawcza i ideologiczna) są wtórne wobec funkcji instrumentalnej.

Wśród informacji, jakich dostarcza szata informacyjna, znajdują się komunikaty identyfikujące (nazwy i napisy), porządkujące (na przykład numery domów) oraz regulujące (m.in. sygnalizacja świetlna)¹². Są to także informacje segregujące, orientujące, powiadomienia, reklamy, a także powiadomienia tekstowe dotyczące pomników, budynków i przestrzeni. Jedną z form szaty informacyjnej jest graffiti, które może być ujmowane jako miejska sztuka ludowa¹³. Jest to sposób na przyswojenie przestrzeni, zawładnięcie nią, które pociąga za sobą przekształcenia kulturowe¹⁴.

Zasady tworzenia i przedstawienia szaty informacyjnej mają ułatwić jej dotarcie do jak największej liczby odbiorców. Są to reguły takie jak: zapewnienie czytelności, wielokrotna publikacja, dobra lokalizacja, indywidualizacja, oryginalność oraz konkurencyjność¹⁵.

Tłem dla szaty informacyjnej zazwyczaj jest architektura. Z założenia są one sobie przeciwstawne, a sama szata informacyjna często ją zagusza. W odróżnieniu od architektury, szata informacyjna nastawiona jest na czas teraźniejszy, aktualność, zmienność, jest także bardziej przypadkowa¹⁶. Powstaje ona żywiołowo, chociaż jej poszczególne elementy są dobrze zaplanowane i wyspecjalizowane.

SZATA INFORMACYJNA GDAŃSKA – PRZYKŁAD WRZESZCZA

Szata informacyjna nie jest zjawiskiem nowym. Przeglądając stare fotografie Wrzeszcza, natrafić można na te same elementy, na które natykamy się, spacerując po Wrzeszczu współczesnym. Oprócz znaków drogowych, ulicznych sygnalizatorów, tablic z nazwami i numerami ulic pojawiały się i pojawiają: szyldy, plakaty, słupy informacyjne i reklamy. Zmienia się zaś ich forma i liczba.

Szata informacyjna, zgodnie ze swoją nazwą, ma przede wszystkim informować i powiadamiać, ułatwiając orientację w przestrzeni. W Gdańsku ma temu służyć System Informa-

¹⁰ Ibidem, s. 276.

¹¹ Ibidem, s. 107.

¹² Ibidem, s. 104-105.

¹³ Idem, *Miasto i przestrzeń*, ed. cit., s. 278.

¹⁴ B. Hamm, *Wprowadzenie do socjologii osadnictwa*, Warszawa 1990, s. 47.

¹⁵ A. Wallis, *Informacja i gwar*, ed. cit., s. 105-107.

¹⁶ Idem, *Miasto i przestrzeń*, ed. cit., s. 278.

cji Miejskiej (SIM). Realizacja projektu rozpoczęła się w 2005 i miała zostać zakończona w 2009 roku¹⁷. Podstawowym założeniem gdańskiego SIM jest podział miasta na pięć rejonów. Każdemu z nich przypisano odrębny kolor. Dla Wrzeszcza wybrany został kolor czerwony¹⁸. Wprowadzenie ujednoliconego oznakowania ulic i numerów domów, a także map i znaków informacyjnych ma przyczynić się do ułatwienia poruszania się po mieście oraz zapewnić przejrzystość i poprawę estetyki miasta. Jednak wprowadzeniu SIM nie towarzyszy usuwanie uprzednich tablic informacyjnych, co w konsekwencji prowadzi do ich zwielokrotnienia. Przykładem może być ulica Bolesława Chrobrego, gdzie odnaleźć można co najmniej sześć różnych typów tablic z nazwą ulicy i numeracją budynków.

Gdańsk Wrzeszcz, ul. Chrobrego

Informowaniu i powiadamianiu służyć mają znaki drogowe oraz różnego typu tablice zakazu i nakazu. Widoczna jest tutaj duża inwencja mieszkańców Wrzeszcza, którzy przygotowują własne oznakowania, najczęściej w celu zaznaczenia prywatnej własności.

¹⁷ [Online]. Protokół dostępu: <http://www.gdansk.pl> [20 maja 2009].

¹⁸ W tym miejscu pojawia się pytanie o przyczyny wyboru koloru czerwonego, a nie wrzosowego lub fioletowego, co poprzez nawiązanie do pierwotnego znaczenia nazwy Wrzeszcz mogłoby wzmocnić tożsamość oraz wizerunek dzielnicy.

Gdańsk Wrzeszcz, ul. Lendziona

Szata informacyjna pełni także funkcję ideologiczną, podobnie jak w przypadku dostarczania informacji o przestrzeni dominują tutaj wartości instrumentalne. We Wrzeszczu jest to przede wszystkim reklama. Stosunkowo rzadko pojawia się reklama społeczna – dominują przekazy perswazyjne, zachęcające do kupna szerokiej gamy towarów i usług.

W przypadku reklam wielkoformatowych przeważają reklamy dużych sieci handlowych, banków czy firm telekomunikacyjnych, prawdopodobnie standardowe dla całej Polski. Czasami można tutaj dostrzec pewną indywidualizację, przykładem może być umieszczenie wizerunku Studni Neptuna, jednego z najbardziej rozpoznawalnych symboli Gdańska, na lodówce z napojami Coca-Coli.

Większe zróżnicowanie widoczne jest w przypadku niesieciowych sklepów. Przejawia się ono głównie mnogością szyldów, tablic reklamowych, często własnoręcznie przygotowanych przez właścicieli.

Rozpatrując poszczególne przekazy z osobna, dostrzec można w nich pewne walory estetyczne, jednak ich natłok, z jakim można spotkać się we Wrzeszczu, tłumi ich indywidualny charakter i utrudnia zrozumienie treści. Reklamy w przestrzeni Wrzeszcza przytłaczają nie tylko swoją liczbą, ale także wielkością.

Gdańsk Wrzeszcz, al. Grunwaldzka

Ciekawy wydaje się fakt, że stosunkowo najmniej reklam znajduje się na fasadach dwóch dużych centrów handlowych usytuowanych we Wrzeszczu. Zarówno Centrum Handlowe Manhattan, jak i Galeria Bałtycka nie nadużywają tego elementu szaty informacyjnej.

Szate informacyjną stanowi także pewien zasób wiedzy zawarty w niektórych nazwach i reprezentowany przez tablice przypominające o wydarzeniach historycznych, tablice przy pomnikach, a także tablice z cytataми z książek Günтера Grassa. Do tej kategorii zaliczyć można także liczne tablice i tabliczki umieszczone na fasadach budynków w okresie PRL, a czasami starsze, sprzed II wojny światowej.

We Wrzeszczu napotkać można także zjawiska, które funkcjonują na pograniczu szaty informacyjnej i sztuki w przestrzeni miejskiej, gdzie dominują wartości estetyczne. Jednym z nich jest Galeria Wrzeszcz, projekt Klubu Plama Gdańskiego Archipelagu Kultury oraz Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku¹⁹. Studenci i absolwenci ASP oraz street-arterzy stworzyli murale, które przekształciło wejście na peron SKM (Szybkiej Kolei Miejskiej) Gdańsk Wrzeszcz w rodzaj miejskiej galerii.

¹⁹ Ł. Rudziński. *Galeria Wrzeszcz na stacji SKM. Sztuka zmienia miasto*. [Online]. Protokół dostępu: http://www.trojmiasto.pl/wiadomosci/news.php?id_news=32528 [22 kwietnia 2009].

Gdańsk Wrzeszcz, peron SKM

We Wrzeszczu odnaleźć można elementy szaty informacyjnej odpowiadające wszystkim charakterystycznym dla niej funkcjom. Warto się jednak zastanowić także nad wartościami, które są obecne w tychże elementach. SIM z założenia pełni funkcję instrumentalną, nic więc dziwnego, że dominują w nim wartości instrumentalne. Jednak jego prosta forma i oprawa graficzna oraz kolorystyka sprawiają, że zawiera w sobie także pewne wartości estetyczne, które wzbogacić mogą miejski krajobraz. Znaki zakazu (wejścia, parkowania, naklejania reklam itp.) tworzone przez mieszkańców Wrzeszcza, pełniące przede wszystkim funkcję instrumentalną, są jednocześnie wyrazem indywidualizmu oraz rosnącej wartości poszanowania własności prywatnej.

Z kolei elementy składające się na zasób wiedzy zawarty w szacie informacyjnej (tablice pamiątkowe, oznakowanie odnoszące się do nieobecnych już w danym miejscu usług czy funkcji itp.) niosą ze sobą pewne wartości historyczne oraz poznawcze, a także emocjonalne – ich oglądanie może stać się podróżą sentymentalną. Są one nie tylko świadectwem przeszłości, lecz mogą stać się inspiracją do poszukiwania wiadomości o ich pochodzeniu czy przeznaczeniu.

Inny przytoczony w opracowaniu element szaty informacyjnej to Galeria Wrzeszcz, pełniąca w głównej mierze funkcje estetyczne. Odnaleźć można tam także pewien walor dydaktyczny²⁰. Usytuowana w sąsiedztwie Galerii Bałtyckiej, największego na Pomorzu centrum handlowego, przypominać ma o pierwotnej funkcji instytucji, jaką jest galeria – obcowaniu ze sztuką.

²⁰ Ibidem.

UWAGI KOŃCOWE

Obserwując przemiany szaty informacyjnej w gdańskim Wrzeszczu, odnotować można tożsamość funkcji pełnionych przez szatę informacyjną z obecnymi w niej wartościami. Widoczne są tam także dwa procesy: intensyfikacja funkcji ideologicznej poprzez ekspansję przekazów reklamowych oraz dążenie do uporządkowania i ujednoczenia oznakowania obiektów miejskich poprzez wprowadzenie Systemu Informacji Miejskiej. Oba procesy prowadzą do wzrostu liczby elementów szaty informacyjnej, co nie zawsze przekłada się na poprawę jej jakości. Bogactwo szaty informacyjnej wzbogaca krajobraz miasta. Co się jednak dzieje, gdy obfitość przeradza się w nadmiar?

Każda przestrzeń, także przestrzeń miasta, jest tworem uporządkowanym, który może być opisany w kategoriach ładu przestrzennego. Zygmunt Pióro wyróżnił następujące elementy składające się na ład przestrzenny: „1) logika przestrzeni, czyli funkcjonalność w rozmieszczeniu elementów struktury, 2) przestrzenna czytelność, jasność układu oraz właściwość wywoływania wyraźnych obrazów przestrzennych w umysłach użytkowników, 3) zachowanie walorów środowiska naturalnego, 4) optymalizacja ruchów osób i towarów, 5) powab otoczenia, 6) racjonalny współczynnik ekologiczny, czyli dostosowanie struktur przestrzennych do struktur wzorów zachowań przestrzennych”²¹. W nieco inny sposób ład przestrzenny opisali Bohdan Jałowiecki i Marek S. Szczepański²². Według tychże autorów, na ład przestrzenny składają się: ład urbanistyczno-architektoniczny, ład funkcjonalny, estetyczny, psychospołeczny i ekologiczny. Ład urbanistyczno-architektoniczny to kompozycja miasta i osiedla, ich czytelność, uporządkowanie, wielkość, typ zabudowy, obecność małej architektury. Ład funkcjonalny obejmuje stopień nasycenia infrastrukturą społeczną oraz jej funkcjonowanie. Ład estetyczny można opisać za pomocą takich kategorii, jak uroda miejsca, jego czyistość, styl, a także obecność lub brak szaty informacyjnej. Elementami ładu psychospołecznego są: poczucie bycia u siebie lub wyobcowania, poczucie bezpieczeństwa, stosunki sąsiedzkie oraz podział miejskich dzielnic na dobre i złe. Z kolei ład ekologiczny to nasłonecznienie, zieleń, zanieczyszczenie hałasem, obecność uciążliwych zakładów. Wartości, które niesie ład przestrzenny, to przede wszystkim zwartość i czytelność kompozycji, wygoda życia i uroda miejsca.

²¹ Z. Pióro, *Ekologia społeczna – nauka o strukturach i zachowaniach przestrzennych*, [w:] *Przestrzeń i społeczeństwo. Z badań ekologii społecznej*, red. Z. Pióro, Warszawa 1982, s. 117.

²² B. Jałowiecki, M.S. Szczepański, *Miasto i przestrzeń w perspektywie socjologicznej*, Warszawa 2002, s. 363-367.

Ład przestrzenny może wpływać na kształtowanie się wyobrażeń miasta, które z kolei warunkują sposoby jego użytkowania. Według Kevina Lyncha, na powstawanie takich mentalnych obrazów wpływają dwie właściwości miasta – czytelność i obrazowość²³. Czytelność to cecha, dzięki której poszczególne elementy miasta można łatwo wyodrębnić i ułożyć w rozpoznawalny wzór. Z kolei obrazowość to wynik połączenia fizycznych cech przestrzeni z wydarzeniami i przeżyciami ważnymi dla jednostki. Powstały w ten sposób jasny obraz miasta ułatwia jednostkom funkcjonowanie w nim, wpływa także na rozwój ich osobowości.

Poszczególne składowe ładu przestrzennego wzajemnie się przenikają i warunkują. Wydaje się, że szata informacyjna jest ważnym elementem ładu funkcjonalnego i estetycznego, ale także psychospołecznego. Może być ponadto postrzegana jako jedna z podwalin obrazowości miasta. Dlatego wydaje się, że przerost szaty informacyjnej nie tylko utrudnia poruszanie się po mieście, ale zakłóca proces budowania jego mentalnych obrazów, przez co zagrażać może poczuciu bezpieczeństwa. Agresywne reklamy, takie jak jaskrawe telebimy czy reklamy stojące na chodnikach, zagrażają bezpieczeństwu fizycznemu. Szata informacyjna staje się dysfunkcyjna.

Zaobserwowane na obszarze gdańskiego Wrzeszcza procesy, szczególnie obecność dużej liczby przekazów reklamowych w przestrzeni miejskiej, wydają się typowe dla miast polskich²⁴. Według szacunkowych danych, w Warszawie znajduje się około 20 tysięcy billboardów, a w trzykrotnie większym Paryżu około 2 tysiące²⁵. Ten nadmiar komunikatów utrudnia zrozumienie przestrzeni, czyniąc miasto obcym i nieprzyjaznym. Można mieć tylko nadzieję, że nie został jeszcze przekroczony punkt, w którym szata informacyjna staje się zaprzeczeniem samej siebie.

²³ K. Lynch, *The Image of the City*, Cambridge and London 1977, s. 1-13.

²⁴ Wydaje się, że ekspansja reklam jest w pewnym stopniu reakcją na okres PRL i brak własności prywatnej. Obecnie akcentuje się prawa płynące z własności prywatnej, zapominając często o związanych z nią obowiązkach. Dlatego też korzyści płynące z reklamowania swojej działalności gospodarczej czy wynajmowania przestrzeni reklamowej przeważają nad troską o dobro wspólne, którym w tym przypadku jest harmonijnie rozwijająca się przestrzeń miejska.

²⁵ K. Moritz. *Reklamowy chaos w Trójmieście*. [Online]. Protokół dostępu: http://www.trojmiasto.pl/wiadomosci/news.php?id_news=31861 [5 marca 2009].

ABSTRACT

The city may be defined by its complexity. Different people, different lifestyles, different types of architecture and, among other things, all sorts of information: signs, traffic lights, maps, advertisements and many others. But do these only inform? Is there anything more to all those sources of information? Does it change?

The main idea of this paper is to find answers to those questions and define different types and functions of city information in Wrzeszcz, district of Gdansk.

BIBLIOGRAFIA

1. Gruszczyński W., *Wolne Miasto Gdańsk. Przewodnik po mieście*, Gdańsk 2008.
2. Hamm B., *Wprowadzenie do socjologii osadnictwa*, Warszawa 1990.
3. Jałowicki B., Szczepański M.S., *Miasto i przestrzeń w perspektywie socjologicznej*, Warszawa 2002.
4. Lynch K., *The Image of the City*, Cambridge and London 1977.
5. Małkowski K., Podgórczyk S., *Przewodnik po Trójmieście. Gdańsk – Sopot – Gdynia*, Gdańsk 1979.
6. Moritz K., *Reklamowy chaos w Trójmieście*. [Online]. Protokół dostępu: http://www.trojmiasto.pl/wiadomosci/news.php?id_news=31861 [5 marca 2009].
7. *Przeźren i społeczeństwo. Z badań ekologii społecznej*, red. Z. Pióro, Warszawa 1982.
8. Rudziński Ł., *Galeria Wrzeszcz na stacji SKM. Sztuka zmienia miasto*. [Online]. Protokół dostępu: http://www.trojmiasto.pl/wiadomosci/news.php?id_news=32528 [22 kwietnia 2009].
9. Samp J., *Bedecker gdański*, Gdańsk 2004.
10. *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Gdańska*, Gdańsk 2008.
11. Wallis A., *Informacja i gwar*, Warszawa 1979.
12. Wallis A., *Miasto i przestrzeń*, Warszawa 1977.
13. Załęcki J., *Przeźren społeczna Gdańska w świadomości jego mieszkańców. Studium socjologiczne*, Gdańsk 2003.
14. [Online]. Protokół dostępu: <http://www.gdansk.pl> [20 maja 2009].